

POSLEDNJA PREŠERNOVA LAVRA

F R. K I D R I Č

Pozivi na knjigo Ernestine Jelovškove, Prešernove hčere: Spomini na Prešerna so označeni samo z navedbo strani med oklepajema. Vsi krstni, poročni in smrtni datumi brez dokumentacije so iz matic frančiškanske župnije v Ljubljani.

Izza tistih dni, ko je umirala in umrla Prešernova ljubezen do Julije, Scheuchenstuelove neveste, je še več žensk obračalo nase pesnikovo pozornost. Toda za pesnika, ki je umel prelivati v verze samo ljubezensko nesrečo, ni mogla dobiti pomena Lavre vsaka ženska, kateri se je bližala njegova zaljubljena misel.

I

Spomladi 1837, ko sta že bila v Ljubljani internirana poljska plemiča Korytko in Horodyński, se je vršil v delavnici slikarja Langusa v reduti pred šentjakobsko cerkvijo usoden razgovor: *Langus*: „No, gospod doktor, kdaj pa se bodele Vi dali slikati? Vaš portret utegne še kedaj biti jako dragocen.“ *Prešeren*: „Kadar se oženim; sedaj pa še nimam neveste in si jo moram šele izbrati, takó, kakšno čedno in brhko hišno; z gospicami pa ne maram imeti ničesar opraviti!“ *Crobath*: „Pa vzemi mojo kratkokrilko.“ *Langus*: „Kdo pa je to?“ *Crobath*: „No, „guvernanta“ mojega dečka. Kaj, slikar, pa še niste opazili tega dekletca?!“ (16.)

Crobathova kratkokrilka je bila Ana Jelovšek, 14letna hčerka hišnika Martina Jelovška in žene Marije, rojene Bobek (Vrhovnik, DS 1926, 250 in 251), po materi daljne Prešernove sorodnice (65). H Crobathovim za pestunjo je prišla v jeseni 1836 od Julijine matere Julijane Primic (15), ki ji je bila krstna botra ter jo je imela za svojo, dokler ni kumče svojevoljno zapustilo hiše (14). Bila je lepa (82), ognjevitna in živahna brinetka (14, 29), a s prikupno zunanostjo se je družilo več nesimpatičnih lastnosti: nepremišljenost (97), naglost (97), kljubovalnost (97), trma (69), odrezavost (31) in domišljavost (Lenka Prešernova 55). Pri uršulinkah 1829—34 se je naučila znamkati in plesti (15).

Poleg ljubljanske slovenščine je znala tudi dobro nemški (17). Prvi razred osnovne šole je morala ponavljati, a pozneje je izdelovala s prav dobrim uspehom. Čeprav je morda bila inteligentna (69), ji je razen lepote manjkalo vendar vse, s čimer utegne tudi preprosta ženska osrečiti genialnega moža: fine naravnosti v zvezi s tisto bistrovidnostjo, ki obvaruje tudi manj izobraženo žensko, da ne preseneča z banalnimi vprašanji in namigavanji; sposobnosti, da si stopoma osvaja višjo kulturo; višje vedoželjnosti, in to zlasti iz področij, o katerih ljubljeni mož mnogo razmišlja (69, 89, 98, 101); zavesti, da se mora neizobražena prijateljica z vsemi sredstvi dvigati k možu in ne dovoliti, da se omeji skupnost le na zahteve spolnega nagona.

Prešeren je spomladi 1837, torej v svojem 37. letu, res postal pozoren na mladoletno Crobathovo pestunjo, zlasti ko jo je maja rešil v šefovem vrtu pred Korytkovo nasilnostjo (17, 18). Ko je izvedel, da se je v jezi ločila od Primčevih, ji je začel naravnost dvoriti, toda iz razloga, ki ji ga je zamolčal: iz želje, da bi dražil Julijo (88). Dvoril ji je tudi Kastelic, a menda pod vplivom svaril gospe Crobathove pred Kastelcem je dajala prednost Prešernu (17). Toda Prešeren ni mislil resno in ko je morala Ana zaradi Prešerna okoli junija 1837 od Crobathovih oditi domov ter se je začela učiti šivati (19), se več mesecev nista niti iskala niti videla (18). Ko sta se pa pod jesen 1837 proti pričakovanju srečala (19), je v Prešernu pač zopet začela delovati želja, dražiti Julijo z upoštevanjem njene bivše služabnice (88): posrečilo se mu je ji dopovedati, „da si je vedno želel srečati jo“ in da je bil „tudi v skrbah radi nje, da ne bi zašla med slabo tovarišijo“ (19). Odslej sta se videla „bolj pogosto“ (20), čeprav je bil glavni Prešernov namen še skoraj vse leto 1838. le ta, da „draži Julijo“ (88). Saj je v šolskem letu 1837./38. postopal tudi za 13letno Karolino, hčerko advokata Ovjiacha (Kronika 1934, 268).

Toda Prešeren se je zaradi Julije predolgo igral ter se proti volji resno zagledal v dekliča, ki ga je vzgajala Julijina mati „svoji hčeri za dobrega posla“ (14). Zaupanja nedolžnega 15letnega dekleta pesnik sicer še ni zlorabil (20), a priložnost je nevarna druga. Decembra 1838 jo je pregovoril, da sta šla skupaj na „božjo pot“ na Skaručno (20). „Kmalu po tisti božji poti, tako nekako okrog novega leta 1839, se je šel v mrazu in snegu ž njo sprehajati“ ter jo zavil k sebi pod svojo suknjo. Pri slovesu ji je dejal, da se je prehladil, ter skušal pripraviti usodno priliko: „Če me ne bo, vedi, da sem bolan in pridi me obiskat“ (20). Res je zbolel, a zdravnik, ki mu je puščal kri, mu „je svetoval, naj se oženi, ker prepogosto puščanje, katero rabi, preveč slabi kri“ (20). „Po tisti bolezni sta se videla vsak dan in Ana je zanosila (21), ko ji je manjkalo

še pol leta do 16. rojstnega dneva, ki je bil 6. julija 1839 (Vrhovnik, Stanovališča Prešernova, Kastelčeva in Jelovškovih, DS 1926, 250).

Dober ljubezenski psiholog bi bil utegnil v razmerju med Ano in Prešernom že v prvi dobi opaziti marsikaj nenavadnega. Zaljubljenca n. pr. nista čutila potrebe, z majhnimi darovi drug drugemu delati veselje: edino Prešernovo darilo Ani je ostal molitvenik (123), a šivilja Ana „se ni nikdar spomnila, da potrebuje Prešeren perila, nogavic itd.“ (109). Vendar so bila prva tri leta za oba srečna.

Govorila sta med sabo samo nemški, ker je Prešeren baje menil, da ljubljansko narečje, ki ga je govorila Ana, „ni slovensko“ (38, 39).

Prešeren, ki je pač čutil hvaležnost za sproščenost in prvo tako utešitev, ki se mu je ni bilo treba sramovati, je bil slep za vse njene napake. Večkrat je peljal dekleta „na izprehod daleč ven iz mesta“ (108). Prigovarjal ji je, naj mnogo čita (38), dajal ji denar za gledališče (41), često ji je pravil odlomke iz mitologije (68). Smoletu je sicer ni hotel pokazati (35), a sramoval se je ni. Pred pustom 1839 jo je peljal menda dvakrat na ples (123) ter ji dovolil, da se je po mili volji naplesala, čeprav sam ni plesal (21). Na veliki petek 1839 je prišel po njo v cerkev ter jo med mrmranjem občinstva odvedel (94). Spomladi 1839, ki je videla 29. maja tudi Julijino poroko, je prinašal pevec „Sonetnega venca“ Ani knjige o bledici in nosečnosti (21). Ko je poleti Ano, ki še vedno „ni ničesar razumela“, mati poučila o njenem stanju (21), je napravil mučno pot do matere (22) ter odslej obiskoval dekleta na njenem domu. Ko so dali sredi poletja Ano k babici na Vič, je opoldne hodil po poročila k materi, proti večeru se odpravil k dekletu (24). Ker na Viču Ana ni bila zadovoljna, ji je dal poiskati babico v mestu (26, 27). Tudi pobahati se je utegnil pesnik s svojim dekletom. Pač tej dobi pripada piker razgovor med gostilničarko Metko Podbojevo na „Griču“ pred nunsko cerkvijo in Prešernom, ki ga je začela Metka: „Z ženitvijo bodete odlašali tako dolgo, da Vas ne bode maralo niti najgrje staro babše“ (39). Le srečen ljubimec je smel odgovoriti tako, kakor je odgovoril Prešeren: „O, prijateljica, ko bi poznali moje dekle, mlajše in lepše je, kakor Vaša najmlajša hčerka“ (39), t. j. Jerica, ki je bila leto dni mlajša od Anine (Vrhovnik, Gostilne 31). V dobi Anine nosečnosti je trdil Prešeren, da se čuti srečnega, ker postane oče (22), in vse kaže, da je bil res srečen, ko se mu je porodila 15. oktobra 1839 hčerka Rezika (DS 1926, 251).

Osnovo Anine sreče je tvorilo prepričanje, da bo njena žrtev, čim bo Prešernu mogoče, nagrajena pred oltarjem. Ko jo je Crobathova gospa svarila, češ „Prešeren te ne bo vzel“, je Nani začudeno vprašala: „Kako to, da ne, obe moji sestri imata gospoda — zakaj pa ne jaz!“

(Lenka 55). V tem prepričanju je rada verjela Prešernu, ko ji je dejal: „Ženska še ni propala, če ima kako znanje, tudi žaliti je ne sme nihče zaradi tega. Nasprotno pa mora tudi ona paziti, da se ji ne more očitati, da bi jih imela več.“ (99.)

Podoba je, da je bila Ana 1839 in še nekaj mesecev upravičena, soditi tako optimistično.

Stavki, s katerimi je skušal Prešeren tolažiti poleti 1839 Ano in urediti svoje odnose do njene matere, so sicer nekoliko sumljivi, ker govori več o skrbi za otroka kakor o resni nameri, dati nezakonskemu otroku pravice zakonskega. Dekletu je govoril: „Poslej je moja častna zadeva, skrbeti zate; in poleg tega znaš tudi delati (= šivati), ker nočem, da bi se reklo, da te vzdržujem. Toda obljubi mi, enkrat za vselej, da ne storiš nikdar ničesar brez moje vednosti (92) ... Sveta dolžnost je vsakega moža, skrbeti za svoje dete; zlasti še, ker se mu smili njena mladost, ne privoli nikdar, da bi šla v najdenišnico ... Toliko že zasluži, česar potrebuje otrok. In dokler bode mogel delati, ne bo njegov otrok nikomur v nadlego.“ (22.) To je ponovil tudi materi, vendar pa dodal: „Ako bi bil bogat, bi pač ne bilo treba nikomur opozarjati ga na njegove dolžnosti; zato se poroči z materjo svojega deteta šele tedaj, ko mu bodo dovoljevale gmotne razmere. Če bi je pa ne mogel vzeti, ali pa, da bi se izkazala kedaj njega nevredno, tedaj tudi ne vzame nobene druge. Da je revna, je vedel že prej; torej ni nikakega zadržka zaradi tega, ker hoče biti popolnoma samostojen in povsem neodvisen od svoje žene. In ravno vsled tega se tudi ne more poročiti, dokler ne postane sam svoj gospod.“ (23.) Vse kaže, da Prešeren Ani in njeni materi 1839 ni obljubljal poroke z zavestjo, da te obljube ne izpolni, ampak da se je le previdno izražal. Bil je 1839 v svojo Nani, kakor so Ano klicali, pač tako zaljubljen, da bi se bil mogel odločiti za ženitev, če bi bil sam ali dovolj bogat ali že samostojen odvetnik. Na plačo letnih 800 gld., ki mu jih je plačeval Crobath (91), bi se bil smel z revno deklico poročiti le mož brez dolgov, ki bi vedel, da se more ženi na ljubo odreči vsem nepotrebnim izdatkom in razvadam. Ker Prešeren te zavesti pač ni imel, je vezal 1839 možnost poroke bržčas s podelitvijo advokature. Račun je bil realen: Prešeren je že dvakrat prosil za advokaturo ter spadal med starejše koncipijente; Pillerjevega mesta, ki je bilo nezasedeno že izza 1836, sicer niso razpisali, a 4. septembra 1839 je umrl advokat Eberl, in njegovo mesto so razpisali 14. marca 1840 (RDHV III, 73, 74).

Toda lepota naivnega dekliča in seksualnost genialnega umetnika nista bili dovolj krepka vez, da bi trajno mrtvičila nasprotne sile.

Menda še oktobra 1839 je napravila Ana usodno napako, da je dala Reziko v rejo na kmete (28): pesnik je začel dvomiti o Anini materinski ljubezni (93) in ni več matere svojega otroka vsak dan obiskoval (28). Vsakdanji obiski so se sicer ponovili, ko je vzela novembra 1839 nezakonska mati otroka zopet k sebi (28), toda Prešeren je že postal pozoren na njene napake: ničemurnost (29), trmo, samovoljnost, tudi če je izrečno kaj drugega obljubila (92) itd. Anine slabosti so odkrivali Prešernu gotovo tudi njegovi sorodniki: pesnikove „vse sestre niso Jelovškove nič rade imele“ (Lenka 55), a njegova mati se je nanjo „tolikrat jezila“ (Lenka 25). Polagoma je moral tudi uvidevati, da je zaman ves trud, jo literarno izobraziti: čitala je menda pač rada (38), a boljše stvari brez pravega razumevanja, tako „Krst“, ob katerem je le z jokom mogla izpričati svoj odnos (68); s pripovedovanjem odlomkov iz mitologije je moral nehati, ker je to ni posebno zanimalo, češ da si „ne more zapomniti“ (68). Njegova ljubezen se je ohlajala in poznavalcem je postajalo vse očitneje, da se Ani verjetnost zakonske združitve s Prešernom vse hitreje odmika. Na Anino nesrečo se še Prešernova prvo-rojenka ni mogla popraviti ter je 16. maja 1840 umrla (DS 1926, 251).

Anina mati je morala pač nekaj zelo značilnega opaziti, da po Rezi-kini smrti ni več verjela v Prešernovo besedo o ženitvi: „neprestano je tiščala v Ano, naj pusti Prešerna, zato bi bilo najbolje, če gre iz Ljubljane“. Prešeren se je temu sicer upiral in zopet govoril, da jo vzame, čim se razmere tako zasučejo (29). Toda verjetno je, da je stara Jelovškova sodila pravilno in da je pesnik te besede že govoril bolj iz zadrege ali seksualne sebičnosti kakor pa iskreno. Toda Ana jim je verjela ter morala zaradi tega ponoči pobegniti iz doma svojega očeta (30), ki je bil medtem postal mitniški paznik (DS 1926, 251), ter se preseliti v stanovanje svoje tete (30), ki je s svojim možem mizarjem Lacherjem stanovala v isti hiši kakor njena sestra in njen svak (DS 1926, 251). Notranji razdor med zaljubljencema je bil pač že težko popravljiv, a Prešernova gesta, da je dal spomladi 1840 Ano učiti se kuhati (30), je bržčas le v neodkritosrčni zvezi z upanjem na ugodno rešitev prošnje za advokatsko mesto, ki jo je vložil do 23. aprila 1840 (RDHV III, 74). Malo je verjetno, da bi se Prešeren še bil odločil za ženitev z Ano, če bi mu rešitev prošnje, ki je prispela v Ljubljano 30. novembra 1840, tudi prinesla advokaturu (RDHV III, 79). Prav tistega 30. novembra je namreč opozorila Prešerna na porazno svojo plitkost, ko je njegovo poročilo o smrti prijatelja Smoleta, ki ga je zadela kap tik pred godovnjaško večerjo s prijatelji, prekinila z vprašanjem: „Kdo je potem zajca snedel?“ (35.)

Razne smeri Prešernovega zunanjega življenja 1837 do 1840 pričajo, da je razmerje z Ano nanje mnogo bolj vplivalo kakor pa njegova ljubezen do Julije 1833 do 1837: gmotne razmere, ki so se zaradi novih izdatkov slabšale; iskanje primerne stanovanjske, ki ga je želel imeti v bližini dekleta; zanemarjanje družbe; nesoglasje s sorodniki; želja, dobiti boljšo službo; padanje slovesa pri občinstvu.

Strani Prešernove literarne biografije za dobo od maja 1837 do konca 1840 opozarjajo najprej na dejstvo, da Prešernova publicistika njegove nove ljubezni že do 9. junija 1838 ni štedila, ker je objavljala odseve „Julijine dobe“: 13. maja 1837 „Zdravilo ljubezni“; 23. septembra 1837 sonet „Odprlo bo nebo“; 3. marca 1838 balado „Ribič“; 26. maja 1838 „Prosto srce“; 9. junija 1838 „Oserčenje“. Bržčas je računal s tem, da Ana ljubljanskega tednika ne čita; razlagati Ani „Ribiča“, slutnjo stanja, kateremu se je že bližal, se pač ni upal...

Mnogo pomembnejša je druga beležka na teh straneh Prešernove literarne biografije: da je bil Prešeren tip pesnika, ki iz razpoloženja srečne ljubezni ni pesnil, bodisi da se je o strasti bal govoriti, bodisi da sta ga samo vzdržnost in zavest nesreče vzvalovili. Morebiti je v zvezi s pesnikovimi odnosi do Ane odločitev, da prevede Auerspergovo „Venetianer Trias“, ki je dobila v slovenščini nadpis „Tri želje“, sicer pa nimamo iz prve „Anine dobe“ niti ene direktne ljubezenske izpovedi. V triinpolletni srečni dobi vračane ljubezni je samostojno oblikoval skoraj le po naročilu ali zunanjem povodu, a vse to je v primeri z bogatijo štiriletne dobe nevračane ljubezni 1833 do 1837 opazljivo maloštevilno: An die Slowenen, die in deutscher Sprache dichten; Jezike vse (Čopu na grob); Jasni so in srečni b'li (Ovsenekovima dečkoma na grob); Steze popustil (Linhartu na grob); Včera o pol enajstih (mrtvaški list za Smoleta); morda „Der Mensch muß untergehen“ (Korytku na grob). Pač pa misli Prešeren v tej dobi, ko ni razpoložen za samostojno pesniško snovanje, na izdajo svojih „Poezij“ in na urejanje slovenskega časopisa; sodeluje pri Korytkovem delu za slovensko narodno pesem in opis Kranjske ter pri Smoletovih prireditvah Linharta in Vodnika in prevodov iz angleščine.

Tudi proti koncu 1840 je zopet javno pokazal ali nameraval pokazati, da se ne vznemirja ob misli, da bi utegnila Ana biti ljubosumna na Julijo: 20. novembra 1840 je objavil sonet „Nichts trägt an ihm“, a v petem zvezku Čbelice je hotel objaviti tudi „Sonetni venec“.

Ana se je pač zmotila, ko je sporočila, da je Prešeren na sprehodih ž njo 1839, „če je bil posebno dobre volje, zlagal tudi pesmi“ (108): bila mu je samo ljubica, a ne Lavra.

Ko Prešeren ni več čutil potrebe, posvečati Ani večino prostega časa kakor 1839., je bil zopet po več ur dnevno gost „Pri Metki“ ali „V Peklu“ na prostoru današnje Lavrenčičeve hiše s št. 13 v Vegovi ulici nasproti univerze: ko je razlagal decembra 1840 Kastelcu, da prebije po šest ur dnevno v gostilni (LZ 1934, 733), so sicer vsi vedeli, da pretirava, a obenem tudi, da gre v prvi vrsti za „Peklo“; ko se je mudil o veliki noči 1841 do 19. maja v Ljubljani Vraz (ČZN 1910, 166 do 173), ga je prijatelj dobro seznanil s „Peklom“ in njegovimi stanovalci; po dve uri na dan je iskal pesnik v „Peklu“ razvedrila tudi še 1843 (ZMS 1902, 187).

Podbojevim sta priskrbela do tistih dni obrt in igralnica že tri hiše v Ljubljani, dve na Kongresnem trgu, eno v Gradišču: oče Jakob je bil lastnik hiše na „Griču“ pred uršulinkami, na ime žene Metke sta bili vpisani hiša za tri številke niže, t. j. „Peklo“, in pa hiša na voglu današnje Bleiweisove in Rimske ceste (seznam hišnih posestnikov 1840). Petdesetletna Podbojka, ki se z možem Jakobom menda ni razumela, se je bila šele pred kratkim preselila z „Griča“ v „Peklo“, kjer je spretno vodila gostilniško obrt, igralnico in podzemne prostore za ples, ki so dali gostilni tudi ime. Gostom sta stregli tudi obe še neporočeni domači hčeri: Antonija, ki je 10. januarja 1840 dopolnila 18. leto, in Jerica, ki je slavila 15. marca 1840 svoj 16. rojstni dan. Izmed obeh omoženih hčera starejša Marija, ki je utegnila biti od prestopa v 15. leto, torej od 11. aprila 1829 dalje Prešernova „fiamma“, a se je 2. septembra 1833 poročila s stavbenikom Cragolinijem, menda ni bivala stalno v Ljubljani. Pogosto pa je obiskovala mater hči Betty ali Betka, ki je bila od 9. junija 1834 poročena s kriminalnim aktuarjem Francem Koglom.

Razne priče govorijo o ljubezenskih odnosih med Prešernom in eno Metkinih neomoženih hčera okoli 1841 do 1843.

Ana je 1875 pripovedovala svoji hčeri: „In tretja (Metkina hči), o kateri so govorili, da jo vzame moj oče, je vzela nekega Angleža“ (9). Te besede merijo samo na Jerico, ki je edina izmed Metkinih hčera vzela Angleža, namreč Davida Molina.

Metkina druga hči Betty Kogl v svojih spominih na Prešerna, ki jih je po posredovanju zavarovalnega uradnika Franca Drenika, moža njene nečakinje Marije Barbare, rojene Več, napisala za „Slovenski Narod“, imena tiste Metkine hčere, za katero se je Prešeren zanimal, ni povedala, a stvar ji je bila znana. Takole govori o tej stvari Betty Kogl, rojena Podboj (nemški): „Ljudje so takrat govorili, da mu (= Prešernu) ena

izmed mojih sestra dopade. Prešeren sam ji je večkrat recitiral pesem, katero ji je pozneje tudi prepisal. Začenja se: ‚Kai oko obračáš mila, kdo te mene ljubít sili.‘ (= ‚Káj od mène přech okó, přech obráz obráčaš mili? Kdó te mène ljubít síli?‘ v pesmi ‚K slovesu‘.) Ves svet je tako sodil, da je ta pesem na mojo sestro narejena. Koliko je resnice v tem, ne vem, ker sem bila že omožena . . . V tistem času je pogosto obiskoval tudi gostilno ‚Zur Vereinigung‘ v Blatni vasi, splošno znano pod imenom ‚Bitenc‘, kjer mu je po lastni izpovedi ugajala domača hči Fani, sedaj gospa Filibrun. . . . Tudi se spominjam, da ga je moja sestra večkrat z neko hišno dražila, s katero je baje otroka imel. Služila je v Recherjevi hiši, ali pri Recherju ali kaki drugi familiji, ne vem. . . . Ko je bila moja sestra Večeva nevesta, ji je (Prešeren) govoril: ‚Vi boste zmeraj več; če bo tudi ena druga na višjo stopnjo prišla, tok vi boste vender zmerej več.‘“ (Nemški izvirnik v Levčevi „Prešernovi mapi“ v Državni knjižnici v Ljubljani, Ms. 456, št. 4, prevod v SN 24. aprila 1875.) Betty je pripovedovala spomine na Prešerna tudi Dreniku, torej med 1. oktobrom 1873, ko sta se Franc Drenik in Marija Barbara Več vzela, in 29. marcem 1882, ko je Betty Kogl umrla (SN 29. marca 1882). Tole je sporočil Drenik Levcu 15. aprila 1897 (v Državni knjižnici Ms. 456, št. 15): „Metka . . . je imela tri hčere (pravilno: štiri): ena je vzela Molinija v cukrarni (pravilneje bi bilo: Molina, ki je bil solastnik predilnice in tkalnice v Kolodvorski ulici), druga malinarja Veča na Glincah [Šrajev malin, 1897 Travnov‘], tretja Kogla. Moja žena je hči Večeva. Njeni materi (torej Antoniji) velja Prešernova pesem: ‚Da ne smem, si ukazala . . .‘ ‚Izgubljena vera‘ meri na Molinijevko, ki je baje prestopila k evangelijski veri“. (Nepravilno: Jeričin mož David Moline je bil sicer protestant, tudi otroci so bili krščeni kot protestanti, toda Jerica je ostala katoličanka.) A 30. maja 1900 je pisal Drenik, takrat v 70. letu, Levcu o Prešernu še enkrat, in sicer med drugim tudi sledeče (MS 456, št. 18): „Vse tri dekleta so se možile z odličnimi gosti. Karolino (pravilno: Jerico) je vzel bogati Anglež ‚Molinè‘ (pravilno: Moline), solastnik sladkorne na Poljanah (nepravilno) . . . Marija (pravilno: Antonija) se je poročila s trgovcem Ferd. Wečom in Betka s proto-medicom dr. Koglom (pravilno: s sinom protomedika K.). Baš sledna (= Betty Kogl) mi je pripovedovala marsikatero zanimive črtice o dr. Prešernu: ‚Med nami (= Metkinimi tremi hčerami, ki so bile 1841 do 1843 v Ljubljani) odlikoval je Prešeren očitno sestro Marijo (= Antonijo) rekoč: ‚Ta je gosposka, ker je bleđa, vitka in mila, Ve ste pa Gorenke. Bela ko mleko, rudeča ko kri, zaljubljeno gleda, na smeh se drži.‘“ Pesem ‚Da ne smem si ukazala‘ je Prešeren sestri Mariji (= Antoniji) posvetil.

Tako vsaj se je sodilo splošno. Dr. Prešeren pa tega — se ve — ni razodel in je le posmehovaje svetoval vsem, ki so ga popraševali, kateri je ono lepo pesem namislil: „Vgibajte, vgibajte!“

Če skušamo strniti izvestje Anino in poročila gospe Koglove, imamo osnovo za sklep, da sta Metkina hči in Prešeren med sabo nekaj plela, in sicer vsaj od spomladi 1841 do 1. marca 1842, ko je Ana res bila v Recherjevi hiši (31).

Če pritegnemo še tretjo pričo, namreč korespondenco med Prešernom in Vrazom, dobimo osnovo za sklep, da je prišlo po Vrazovem odhodu iz Ljubljane 19. maja 1841 pa pred 25. julijem 1843 med Prešernom in Metkino hčerko do razdora. Ko je naročil Vraz v pismu z dne 26. julija 1843 Prešernu pozdrave tudi za Metkino hčerki, mu je Prešeren 29. julija 1843 odgovoril (nemški): „... vedi, da se je Metkina mlajša hči poročila, starejša (Antonija) pa je hudo bolna. In ker si učenjaki niso edini, kateri si hotel izporočiti pozdrav, ga nisem izporočil nobeni, zlasti ker bo najbrž boljše sprejet, če ga izporoči kdo drugi, ne jaz.“ Prešeren torej ni bil več v milosti pri Podbojevih. Razdreti pa se je moglo samo nekaj, kar je obstajalo, in sicer obstajalo po vsej priliki še spomladi 1841, ko je bil Vraz s Prešernom v Metkinem „Peklu“.

Ljubezensko razmerje med Prešernom in Metkino neporočeno hčerko je torej za 1841 do 1843 izpričano, nerešeno ostane le vprašanje imena: Ana in Betty, oziroma Ana in Drenik si nasprotujeta, a druge priče ni. Toda to je že postranska stvar, glavna je ugotovitev, da obstoji realno ozadje tudi za tisto povsem novo smer Prešernovih avtobiografskih ljubezenskih izpovedi, ki jih je deloma objavil med 31. marcem 1842 in 16. majem 1844: za izpoved o ljubezni do deklice, ki je bila pesniku nekaj časa zvesta, a se mu je izneverila. Razbor virov, ki govore o teh odnosih, je bil torej nujno potreben.

Prešeren je imel v „Peklu“ svojo stalno družbo, iz katere so izpričani: David Moline (Drenik), trgovec Jožef Debevec (Betty Kogl), sin imovitega meščana Žane Sonc (Vrhovnik, Gost. 31) itd. Pesnik ni bil v hiši le domač, da se je smel hoditi v kuhinjo šalit z dekleti, ampak tako rekoč hišni prijatelj (Betty Kogl). A privlačevali ga nista samo družba in vinska kapljica, ampak vsaj že 1841 tudi ženske oči.

Do konca 1840 ali prvih mesecev 1841 se je Prešernova ljubezen do Ane že tako ohladila, da je bil sprejemljiv za novo ljubezen: misel na Ano je začelo izpodrivati v njem novo zanimanje: zanimanje za Metkino hčer. Dekle je ljubezen pesniku po vsej priliki vračalo, a vse kaže, da sta zaljubljenca 1841 resno govorila tudi o zakonu in da je mati Metka razvoj v to smer podpirala.

Prešernu je zrasla sedaj k prejšnji še nova dolžnost, da govori z Ano odkrito besedo in razmerje prekine. Da je zakon z njo izključen tudi če ne bi bilo misli na Jerico, tega se je dobro zavedal, zlasti še po tistem dnevu v predpustu 1841 (pust je bil 1841. leta 23. februarja), ko je dekle na pogrebščini za ujem iz neprevidnosti preveč pilo in prišlo pijano pred ljubimca (30). Toda tudi nova ljubezen in huda ugotovitev nista bili dovolj močni, da bi tega seksualnega pesnika prisilili k odločilnemu koraku. Po tisti dekletovi pijanosti se pač „dolgo nista videla, da je Ana naposled že mislila, da jo je Prešeren zapustil“ (31). Toda ko sta se okoli velike noči (ta je bila 11. aprila) 1841 slučajno zopet videla, je pesnik razmerje obnovil (31). Ker je Anina mati zaradi tega naščuvala teto, da je morala Ana tudi od Lacherjevih ponoči pobegniti (31), je spomladi s pesnikovo pomočjo dobila službo hišne pri trgovcu Recherju, kjer „je smela Prešerna sprejemati v gosposki sobici vsak večer“, ko je bil gospodar ali v gledališču ali v kazini (31).

Metkina hči je zvedela, da Prešeren razmerja z Ano ni prekinil, a koncipijentov cinični izgovor, da „ta ni, da bi jo za ženo jemal“ (Betty Kogl), je ni mogel potolažiti. Vsaj že kake tedne pred 31. marcem 1842 je „obračala oko in obraz mili“ od Prešerna ter se dala polagoma „zaščititi v mreže“, ki jih „drug ji je skrbno nastavil“.

Položaj je zahteval nujne odločitve, ki ji Prešeren ni bil kos. Namesto da si poskusi rešiti Metkino hčerko, je začel često zahajati v Črnetovo gostilno „Pri Bitencu“ (Zur Vereinigung, danes Štrukelj), a pri Podbojevih je trdil, da ga zanima Črnetova hči Fani (Betty Kogl), ki je 16. marca 1842 dovršila 16. leto. A Ana, ki je s 1. marcem 1842 pustila službo pri Recherju ter se vrnila domov (31, 33), je spomladi tega leta drugič zanosila (41).

Toda Ana je tudi med časom nosečnosti, ko si je Prešeren želel dobiti sina (44), kakor tudi po rojstvu hčerke Ernestine, ki je 18. decembra 1842 prišla na svet (45), storila tako rekoč vse, kar je Prešerna moralo od nje odvrčati. Tudi drugega otroka je dala takoj po rojstvu in proti Prešernovi volji v rejo na deželo (47). Vedno zopet je opozarjala Prešerna na dolžnost, da jo vzame (47), ter si osvojila celó misel svojega župnika Svetličiča, naj bi ji za možitev s Prešernom Julijina mati dala balo (42, 43); šla je zaradi ženitve tudi h Crobathu (43) itd. Prijateljstva s Prešernovimi sorodnicami Ana tudi sedaj ni iskala (Lenka 55), dasi je imela posebno priliko, ker je bila pesnikova mati v tej dobi 14 dni na obisku pri sinu v Ljubljani (Lenka 25); dočim je povsem neverjetno Anino izporočilo, da bi bila mati Mina s smrtne postelje, torej tik pred 25. aprilom 1842, pisala Prešernu, „naj nikar ne pusti tiste lepe de-

klice“ (96), je čisto verjetna Lenkina informacija, da se je „mati tolikrat“, torej pač tudi sedaj, jezila na Ano ter se k sinu na Koroško vrnila z vzklikom: „Ko bi le dobil doktor eno ženo, ki bi bila zanj!“ (25). Obvestila o Prešernovih snubitvah pri Podbojevi, Črnetovi itd., s katerimi so jo zlasti izza nove nosečnosti vznemirjali zavrtnjeni Kastelic (123) in drugi (42, 100), je bilo težko mirno prenašati, a često je našla Ana tudi drug vzrok, da sta se prepirala (52). Ana je sploh vedno manj znala brzdati jezik ter si dovoljevala že tudi take neženske opazke, kakor pikro vprašanje, „če mu je morda ona vzela ‚mladeništvo‘“ (32).

Prešeren Ani ni govoril resnice, če jo je res pregovarjal k opustitvi službe pri Recherju z razlogom, „da ji ni treba služiti, trdno namreč upa, da postane prav kmalu sam svoj gospod“ (33): niti ni bila okoli 1. marca 1842 prosta kaka ljubljanska advokatura, niti ni Prešeren zopet resno mislil na zakon z Ano. Če mu je omenila Ana ženitev, „je bil ponavadi nejevoljen“ (92), torej tudi v času njene druge nosečnosti 1842. Ko je zvedel za Svetličičev načrt in Anino intervencijo pri Crobathu, je prišel „jako razburjen“ k njej: „Vse je razbobnala in zopet ravnala brez njegove vednosti, zato se poslej ločita njiju poti. Rednika otroku že dobi, od nikogar pa ne potrebuje bale za njo, če se pa hoče omožiti na vsak način, naj pa vzame župnika Svetličiča“ (44). Anina naivna opazka, da je župnik vendar „ne more vzeti“, ga je spravila sicer v smeh (44), a notranje pobotati se ta dva človeka nista mogla. Kako malo je Prešeren tudi po rojstvu druge hčerke mislil na ženitev z Ano, priča njegovo prizadevanje, „naj se priuči Ana kakemu opraviilu, od katerega bi se — če treba — živila“: nekako od novega leta 1843 se je učila Ana šivati rokavice (46). Ko je torej Prešeren avgusta 1843 četrtič prosil za advokaturo (RDHV) III, 84), ni bila Ana prav nič upravičena, si obe-tati od ugodne rešitve izpolnitev svoje želje. A nekaj mesecev pozneje, morda v času, ko je ljubljanski sodni gremij še obravnaval Prešernovo prošnjo, bi se bila mogla o tem iznova prepričati. Strašno katastrofo je doživljal poet, ki se je v slabem trenutku materi dveh svojih otrok laskal: „O, ko bi tudi tebe mogel res osrečiti!“ „Vzemi me, saj veš, da bi bila to moja največja sreča.“ A poet? „Prešeren je globoko vzdihnil, podprl se s komolci, zakril si oči ter se zamislil. Črez dolgo se je sklonil — bil je za deset let starejši. Nato je vstal, prijel Ano za rameni ter jo potisnil ven rekoč: ‚Idi sedaj...!‘. Po tem dogodku ga ni bilo dolgo, kajti še celo po denar je morala hoditi Ernestinina dojilka“ z Iga (47).

Medtem se je med Metkino hčerjo in Prešernom vedno više dvigala stena „z bržna globoc'ga do strmih nebès“, pa najsi je šlo za Jerico ali Antonijo: Jerica se je 25. julija 1843 poročila z bogatim Davidom

Molinom, Antonija 22. aprila 1844 s premožnim spediterjem Janezom Ferdinandom Večem, sinom gostilničarja in posestnika Janeza Veča.

Na smeri zunanjega Prešernovega življenja so zamotani pesnikovi odnosi do ženske od konca 1840 do pozne jeseni 1844 še usodnejše vplivali kakor 1837 do 1840. Vselej, kadar sta se z Ano sporekla, je popival (52). V jezi in prepričanju, da je tako že vse izgubljeno, se ni več brigal za policijske vohune in postal sam vzrok, da policija ni bila samo točno obveščena o njegovi slabosti za vino in žensko, ampak tudi o njegovih nazorih (RDHV III, 85).

Za njegovo literarno delo je bila sicer doba zveste ljubezni Metkine hčerke 1841 prav tako malo plodna kakor srečna prva leta Anine vdanosti. Toda že časom prvih ugotovitev, da se Metkina hči ozira po drugem, pripadajo nove pesmi: Prošnja, Vso srečo ti želim. A čim bolj boleča je postajala za pesnika izguba poslednje njegove Lavre, tem iskrenjša je bila vrsta pesmi, s katerimi se je poslavljaj od ženske in ljubezni: K slovesu, Izgubljena vera, Ukazi, Sila spomina, Mornar, Neiztrohnjeno srcé. Tudi v pesmi „Pod oknom“, ki je zložena iz misli na kmetiške fante, se odraža to Prešernovo razpoloženje. Kar je poleg teh konfesij še nastalo v tej dobi, je po večini drobiž in prigodnica brez prepričevalnega literarnega pomena: Die Mutter und der Sohn (epitaf Simonettijevima); Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu; Prijat'lju Ferdinandu Šmidu; Metka, Metka; Sonce se skriva; Dem wohlgebornen Fräulein Aloisia Crobath; An den Herrn k. k. Appellationsrat Anton Tschop. Izjemo tvori le sonet „An eine junge Dichterin“.

Medtem ko je značilna oblika Prešernovih izpovedi Juliji sonet, se izpoveduje pesnik Metkini hčeri le v obliki teksta za petje. Kakor 1831 „nedolžnih prs zapeljivost“ se je kljub njegovim čuječim ozirom tudi sedaj, po Julijini dobi, pritihotapil na papir „bél prs njenih snég“. V nekem pogledu pa je bil podoben Prešernu v Julijini dobi: tudi sedaj je čutil potrebo, prevajati svoje slovenske izpovedi v nemščino: Der verlorene Glaube; Die Macht der Erinnerung; Der Seemann.

*

Ko je Prešeren 1844 do 1846 brez ženske, dasi tretjič oče, „hodil pota temotne, kamor sreče ga tegotne gnal nemili je ukaz“, razmišljal o slovenskem narodnem problemu, obračunaval z družbo, spomini, kritiki in literati, a obenem urejal Poezije, so iz pesnitev zrli vanj vsaj štirje ženski obrazi. Podoba je, da se je hitro odločil: skupina 7 „Gazel“ in skupina 5 „Ljubeznjenih sonetov“ neposredno druga za drugo; 26 Julijinih sonetov mora ostati skupaj; v oddelku „Pesmi“ pa ne pustimo oziru na Lavre in na kronologijo nobenega vpliva!